Cenová hladina a inflace

Inflace je projev ekonomické nerovnováhy, jejímž vnějším znakem je trvalý vzestup cenové hladiny, v důsledku čehož dochází ke snížení kupní síly peněz. Dochází-li k poklesu cenové hladiny, jedná se o **deflaci.**
Cenová hladina (P) představuje průměrnou úroveň cen určitého souboru statků v běžném období (ceny pt) ve srovnání s cenami určitého vybraného základního období (ceny po). Evidovat pohyb všech cen je prakticky nemožné → nutný statistický vzorek, který je možné zobecnit → to je např. index spotřebitelských cen. Při jeho výpočtu se vybere konstantní soubor výrobků a služeb, na něž připadá největší podíl spotřebitelských výdajů domácností a ocení se cenami příslušných let. Cenová hladina vyjádřená indexem se pak vypočítá jako poměr souboru statků oceněných cenami pt a cenami po. U nás se používá také termín index životních nákladů.

$$\text{CPI} = \frac{\sum Q0 \text{ x } P1}{\sum Q0 \text{ x } P0} * 100\ [\%]$$

Dalším cenovým indexem je implicitní cenový deflátor (deflátor HDP), což je souhrnný cenový index, košem jsou v tomto všechny statky a služby obsažené v HDP – spotřeba, investice, vládní nákupy a čisté vývozy. Je to vlastně poměr nominálního a reálného produktu v daném roce.

$$\text{IPD} = \frac{\sum Q1 \text{ x } P1}{\sum Q1 \text{ x } P0} * 100\ [\%] = \frac{\text{HDP nominální}}{\text{HDP reálný}}$$

Hlavní rozdíly mezi CPI a deflátorem HDP spočívá zejména v tom, že
- v deflátoru HDP je zahrnuta mnohem širší skupina statků
- koš statků v deflátoru HDP se každý rok mění, v CPI je stejný
- CPI zahrnuje i ceny importovaných statků, deflátor jen ceny statků vyráběných v dané ekonomice

Index cen výrobců bývá specifikován pro různá odvětví a obory, např. index cen průmyslových výrobců, zemědělských výrobců, stavebních prací atd. Koše obsahují příslušné výrobky a služby včetně surovin a polotovarů. Vývoj PPI obvykle signalizuje nadcházející změny v CPI.

Míra inflace = míra změny úrovně cenové hladiny

$$\pi = \frac{\text{cenová hladina (t) – cenová hladina (t}-1)}{\text{cenová hladina (t}-1)} * 100\ [\%]$$

Míra inflace vyjadřuje, o kolik % vzrostla cenová hladina, vztahující se k období t, ve srovnání s cenovou hladinou, vztahující se k období t – 1. Pokles míry inflace se nazývá dezinflace**.**

Typy inflace

z hlediska kvantitativního

1. **mírná (plíživá) inflace** – jednociferná roční míra inflace, roste nominální i reálný produkt, lidé penězům důvěřují,ukládají je do bank, peněžní systém funguje dobře
2. **pádivá (cválající) inflace –** tempo růstu výroby již zaostává za tempem růstu cen, peníze ztrácejí svou kupní sílu, lidé se jich snaží držet co nejméně, spíše hromadí statky, kupují domy, nepůjčují se peníze na nízké nominální úrokové sazby. Když se rozvine, vznikají vážné hospodářské poruchy
3. **hyperinflace** – extrémní případ cválající inflace. Ceny jsou vysoce nestabilní, často se mění, reálné mzdy kolísají, peníze přestávají vykonávat své funkce, což znamená rozpad peněžního oběhu, částečně dochází k barteru a zhroucení hospodářských vazeb. Vyskytuje se během války či jako její špatný následek, případně v období hospodářských krizí

z hlediska projevu

1. **zjevná (otevřená) inflace** – viditelný růst cenové hladiny
2. **potlačená (blokovaná) inflace** – administrativní opatření státních orgánů brzdící či zastavující růst cen, projevuje se např. vynuceným růstem úspor, existencí nedostatkových zboží či rozvojem černého trhu, neřeší se tím však příčiny inflace, takže po čase je nutné administrativní ceny přizpůsobit, aby se obnovila rovnováha mezi D a S, a proto se tato inflace nakonec přemění v inflaci otevřenou
3. **skrytá inflace** – v oficiálních cenových indexech nejsou zachyceny produkty stínové ekonomiky nebo není vybrán takový koš výrobků, který by přesně odpovídal struktuře spotřeby domácností, a cenové indexy potom nevykazují skutečný růst cenové hladiny

z hlediska podnětů, které ji vyvolávají

A. poptávková inflace – dochází k ní, když se skutečný produkt blíží potenciálnímu → AD stále roste, potenciální produkt ne

příčiny:

- nadměrné investiční výdaje spojené s multiplikačním a akceleračním principem
- růst nominálních mezd vyšší než růst produktivity práce
- levný úvěr → zvýší se tím spotřební a investiční výdaje
- snížení daní → zvyšuje poptávku
- zvýšení státních výdajů → pokud rostou rychleji než nabídka, zejména při deficitních státních rozpočtech
- importovaná inflace související s růstem čistých exportů

Graf č. 1 Poptávková inflace

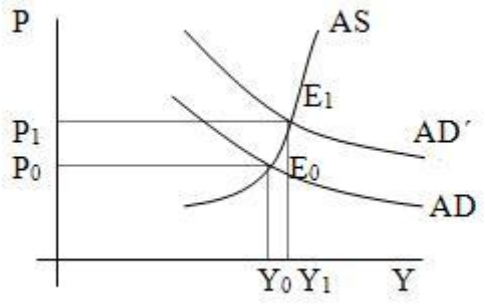

B. nabídková inflace – může k ní dojít, i když je skutečný produkt nižší než potenciální, důvodem je zvýšení nákladů

příčiny:

- nedokonalá konkurence → monopol či oligopol zvyšuje ceny a pokud jejich výrobky jsou meziprodukty, rostou náklady ostatním výrobcům
- růst mezd bez růstu produktivity práce → růst nákladů
- přechod na méně kvalitní zdroje surovin nebo energií
- politické události → mohou vyvolat zdražení dovážených surovin a energetických zdrojů

Graf č. 2 Nabídková inflace

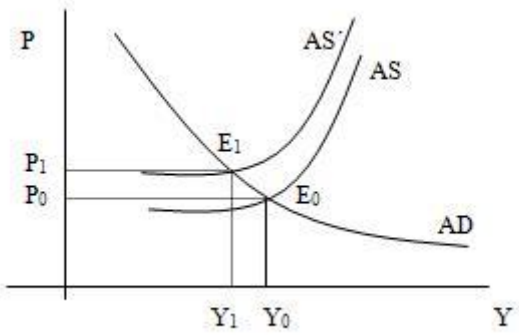

podle projevu u jednotlivých komodit na:

- **rovnoměrnou** – tato inflace nemá vliv na strukturu spotřeby, dochází zhruba ke stejnému růstu cen u všech komodit, snižování kupní síly je rovnoměrné
- **nerovnoměrnou** – tato inflace má výrazný vliv na změnu struktury poptávky a spotřeby, protože ke zvyšování cen dochází odlišně

podle míry predikce na:

- **očekávanou**
- **neočekávanou**

Příčiny vzniku inflace

A. ekonomické – **monetární** → velké množství peněz v oběhu neakceptující Fischerovu kvantitativní rovnici peněz

- **nemonetární** → příčinou bývá schodek obchodní bilance státu, vedoucí k poklesu domácí měny a následně ke zdražení dovozu, z toho vzroste cenová hladina na domácím trhu

B. neekonomické – např. pokles důvěry ve vládu, válečný konflikt, živelná pohroma

Důsledky inflace

1. přerozdělovací efekt

- ***postihuje příjemce fixních důchodů*** – nominální důchody zůstávají ve stejné výši, jejich reálná kupní síla klesá
- ***nepříznivě ovlivňuje mzdy a platy*** – pokles reálných mezd
- ***ztrácejí věřitelé a získávají dlužníci*** → pokud je míra inflace vyšší než nominální úroková míra, klesá absolutně hodnota vkladů a půjček
- ***inflace nepostihuje vlastníky hmotných statků*** → cena majetku s inflací stoupá

2. sociální dopady

- inflaci pociťují výrazněji sociálně slabší skupiny obyvatelstva než majetkově a příjmově silné skupiny obyvatelstva
- při stagnaci příjmů vede ke snížení životní úrovně
- při progresivní dani vede k růstu daňového zatížení, což vede ke snížení disponibilního příjmu či zisku

3. působí na rovnováhu ekonomiky

- mírná inflace posiluje AD úměrně růstu AS. Stimuluje tak výrobu a zaměstnanost.
- mění strukturu spotřeby → růst cen základních životních potřeb snižuje zdroje důchodu na jiné výrobky a služby, a to vyvolává strukturální přesuny ve výrobě.
- vyšší inflace v zemi oproti zahraničí posiluje při pevných měnových kurzech dovozy, což oslabuje podněty k ekonomickému růstu v zemi.
- při pohyblivých měnových kurzech vedou k výkyvům kurzů, což se projeví v rostoucí nestabilitě všech toků, které spojují zemi se zahraničím.

Eliminace negativních důsledků inflace

- investování → vlastní podnikatelská činnost nebo nepřímo nákupem cenných papírů (obligací s pevnou částkou + pohyblivou, závislou na míře inflace)
- půjčování si peněz → ale nikdo půjčovat nechce :-)
- nákup zahraničních konvertibilních měn s nižší mírou inflace

Vztah inflace a nezaměstnanosti. Phillipsova křivka

Vztah mezi inflací a nezaměstnaností vyjadřuje tzv**. Phillipsova křivka**. Pojetí této křivky zaznamenalo značný vývoj. V roce 1958 publikoval A.W.Phillips článek o vztahu mezi nezaměstnaností a mírou změny nominálních mzdových sazeb, ve kterém na základě empirických dat zjistil, že mezi mírou mzdové inflace a mírou nezaměstnanosti existuje negativní vztah – čím nižší je míra nezaměstnanosti, tím vyšší je míra inflace a naopak. Tento vztah nazýváme původní mzdovou verzí Phillipsovy křivky.

V 60. letech P.A.Samuelson a R.M. Solow nahradili tempo růstu nominálních mezd cenovou inflací. Ukázali, že při vysoké míře nezaměstnanosti klesá míra inflace, a platí to i naopak. Znamená to, že vláda a centrální banka si mohou vybrat, co je pro ně v daný moment prioritní – nízká míra nezaměstnanosti, ale při vysoké míře inflace, nebo nízká míra inflace, ale za cenu vysoké míry nezaměstnanosti. Není možné mít zároveň nízkou míru nezaměstnanosti a nízkou míru inflace.

Koncem 60. a na počátku 70. let se výrazně změnila ekonomická situace. Na pohyb cenové hladiny a na výši mezd začaly působit i jiné faktory než nezaměstnanost, například ropné šoky. Jejich důsledkem bylo zvýšení jak cenové hladiny, tak nezaměstnanosti, společně s poklesem produktu. To bylo v rozporu s průběhem klasické Phillipsovy křivky.

S kritikou Phillipsovy křivky proto přišel koncem 60. let Milton Friedman. Tvrdil, že substituční vztah mezi inflací a nezaměstnaností platí pouze v krátkém období. Jde o to, že zaměstnanci chybně považují růst svých nominálních mezd v důsledku růstu cenové hladiny za růst reálných mezd a reagují zvyšováním nabídky práce. Tato situace se nazývá peněžní iluze. Po vyprchání peněžní iluze, když lidé zjistí, že jim vlastně reálná mzda nezvýšila a oni si nemohou koupit více zboží, svou nabídku práce omezí a nezaměstnanost se vrátí na původní úroveň. S obdobným výkladem přišel Edmund Phelps, místo peněžní iluze jej však založil na krátkodobém fixování mezd v kolektivních smlouvách.

Friedman nabídl vlastní pojetí Phillipsovy křivky, založené na koncepci adaptivních očekávání a jím definované přirozené míře nezaměstnanosti. Adaptivní očekávání ve Friedmanově pojetí znamenají, že ekonomické subjekty tvoří svá očekávání ohledně vývoje určitého ekonomického ukazatele na základě jeho vývoje v minulosti.

Ve svém přístupu Friedman rozlišoval krátkodobou (SPC) a dlouhodobou (LPC) Phillipsovou křivkou.

Krátkodobá Phillipsova křivka je křivka, která je vždy konstruována pro určitou hodnotu očekávané míry inflace (π_{e0}), tj. takovou míru inflace, kterou ekonomické subjekty očekávají v následujícím období. Friedman vycházel z předpokladu, že v důsledku neočekávaných šoků může v krátkém období nastat situace, kdy změny v cenové hladině neodpovídají původním očekáváním ekonomických subjektů, což se projeví ve vývoji na trhu práce, kde skutečná míra nezaměstnanosti nebude odpovídat přirozené míře. Z tohoto plyne, že v tomto případě krátkodobá Phillipsova křivka vyjadřuje negativní vztah mezi mírou inflace a mírou nezaměstnanosti, v grafu č. 1 označená jako SPC.

Graf č. 1: Krátkodobá Phillipsova křivka

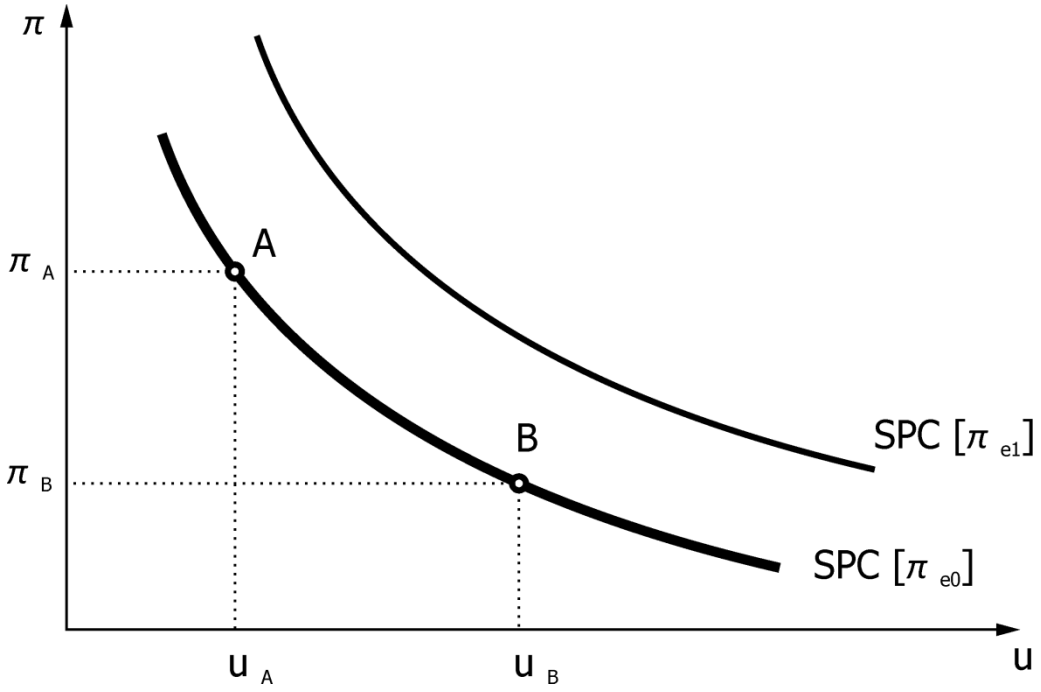

Dlouhodobou Phillipsovu křivku Friedman chápal jako soubor bodů, v nichž se skutečná míra inflace rovná očekávané hodnotě a současně skutečná míra nezaměstnanosti odpovídá přirozené míře nezaměstnanosti. V dlouhém období je tedy Phillipsova křivka vertikální, na úrovni přirozené míry nezaměstnanosti.

Graf č. 2: Dlouhododobá Phillipsova křivka

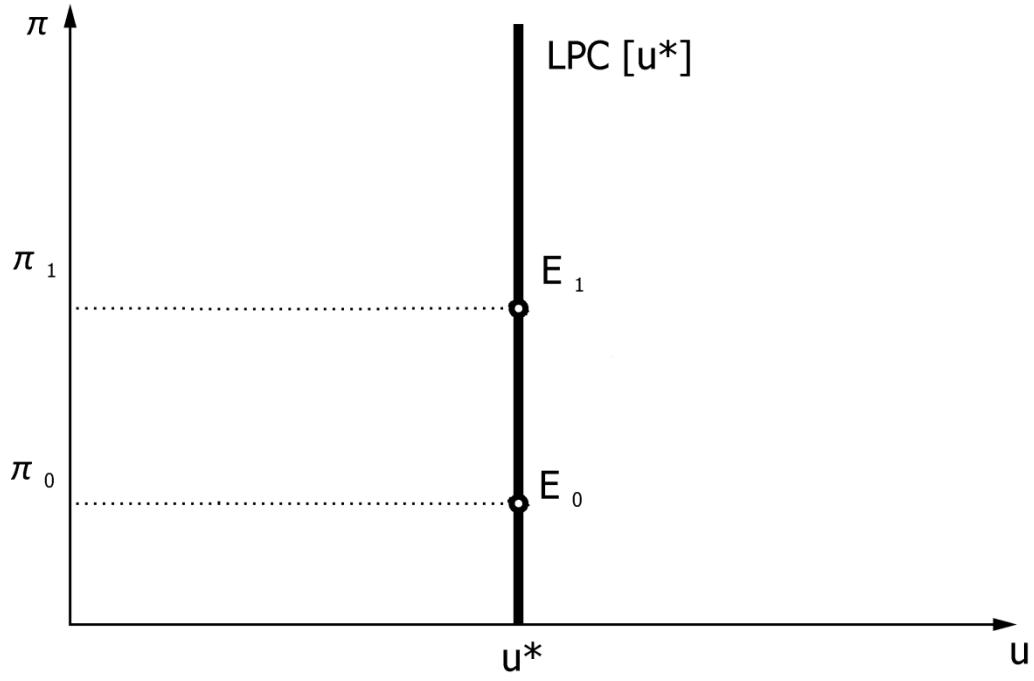

Ve výchozí situaci se ekonomika nachází v dlouhodobé rovnováze, tedy míra nezaměstnanosti se rovná přirozené míře a skutečná míra inflace odpovídá očekávané míře, což znázorňuje bod E_0. Dále předpokládejme neočekávaný pozitivní poptávkový šok v podobě fiskální expanze. Tento krok vlády zvýší poptávané množství statků a služeb, na což firmy nejsou schopny okamžitě reagovat a dojde ke krátkodobému převisu agregátní poptávky nad agregátní nabídkou. Konečným efektem této situace bude následný růst produkce, zaměstnanosti a míry inflace, kdy její skutečná hodnota převýší hodnotu očekávanou (bod A). V delším časovém období ekonomické subjekty zaregistrují tuto změnu a tomuto růstu cenové hladiny přizpůsobí svá inflační očekávání. Toto přizpůsobení se projeví v posunu krátkodobé Phillipsovy křivky z polohy SPC (π_0) do polohy SPC (π_1) a přesunem po této nové křivce do nového bodu dlouhodobé rovnováhy E_1, ležící na dlouhodobé Phillipsově křivce, jak demonstruje graf č. 3..
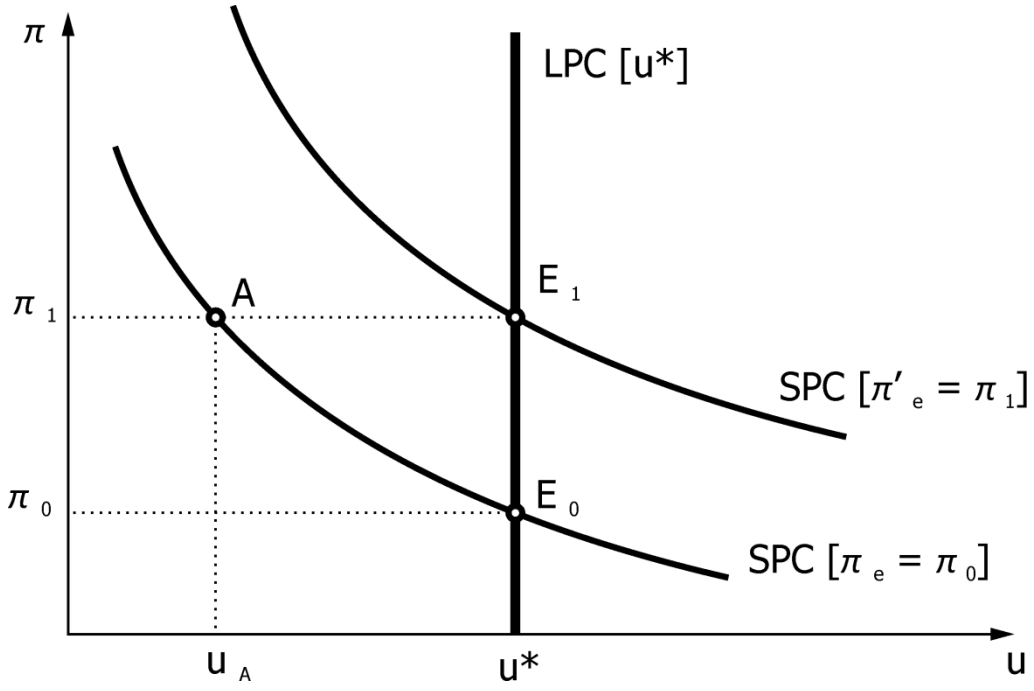
Graf č. 3: Změna inflačních očekávání na Phillipsových křivkách